

УДК 37.091.12-057.875:316.6

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ЦЕНТРАХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Венгловська О.А., Куземко Л.В., Новик І.М.
Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті за результатами вивчення теорії та практики висвітлено підходи до особистісно-професійного розвитку студентів педагогічних спеціальностей у центрах компетентностей, що функціонують на базі Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка, навчальних та культурно-освітніх осередків. Розкрито сутність поняття «особистісно-професійний розвиток студентів», конкретизовано особливості розвитку пошуково-дослідницьких умінь, навичок ХХІ століття та рефлексивної компетентності у майбутніх фахівців педагогічних спеціальностей як складових їхнього особистісно-професійного розвитку. Охарактеризовано зміст, форми, умови розвитку названих умінь під час аудиторної та позааудиторної роботи. Презентовано досвід особистісно-професійного розвитку майбутніх фахівців із дошкільної та початкової освіти під час проведення занять у центрах компетентностей з урахуванням інтегрованого, діяльнісного, аксіологічного підходів, що відповідає сучасній стратегії підготовки фахівців.

Ключові слова: особистісно-професійний розвиток, центри компетентностей, професійна діяльність, позанавчальна робота, рефлексивна компетентність, самопізнання, саморозвиток, пошукова діяльність, дослідницькі уміння.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси, що відбуваються в освіті, відповідно до положень Концепції «Нової української школи» зумовлюють зміни вимог до навчання фахівців педагогічних спеціальностей [6]. Процес професійного становлення майбутнього педагога залежить не тільки від змісту, технологій освітнього процесу, авторитету викладача, але і від ступеня сформованої у студентів активної позиції під час навчання. Отже, освітній процес вищого навчального закладу повинен, у першу чергу, сприяти особистісному розвитку студентів, формувати у них здатність до саморозвитку і самоосвіти. Це твердження підкріплюється положеннями, зазначеними у Законі України «Про вищу освіту», де одним із важливих завдань вищого навчального закладу є формування особистості, яка вміє вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукових джерел дало можливість з'ясувати, що різні аспекти особистісно-професійного становлення майбутніх педагогів були предметом вивчення педагогів та психологів. Результати досліджень багатьох науковців (К. Абульханова-Славська, Л. Митіна, В. Моляко, К. Платонов, С. Рубінштейн, Б. Федоришин) доводять необхідність формування здатностей до самопізнання та самовдосконалення, які визначають професійний розвиток і саморозвиток особистості як процес набуття та вдосконалення професійно-особистісних якостей, професійних знань, вмінь та навичок. На жаль, як зазначає В. Фрицок [8, с. 88], існують суперечності між необхідністю цілеспрямованої підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку та недостатнім упровадженням у навчально-виховний процес ВНЗ відповідних технологій, спрямованих на його формування.

Проблема формування дослідницьких умінь у майбутніх педагогів як складової їхнього особистісно-професійного становлення знайшла відображення у наукових розвідках Г. Іванюк (підготовка майбутніх фахівців із дошкільної та початкової освіти у процесі навчання, заснова-

ного на дослідженнях) [5, с. 33–37], М. Головань, І. Єрмакова, В. Яценко (визначення суті та змісту, підходів до трактування поняття «дослідницька компетентність») [2, с. 55–62; 3, с. 55–57].

На нашу думку, задля трансформування змісту, форм і методів професійної підготовки майбутніх фахівців педагогічних спеціальностей в інноваційну модель освіти ХХІ століття, необхідно не лише формування професійних компетентностей (освітньої, психологічної, дидактичної), але і розвиток загальних компетентностей (життєвої, комунікативної, самоосвітньої, інформаційної, дослідницької, рефлексивної).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Результати теоретичного пошуку засвідчили, що проблема особистісно-професійного становлення майбутніх педагогів у них розкрита опосередковано, зокрема питання змісту, форм навчання студентів педагогічних спеціальностей у центрах компетентностей не знайшли належного висвітлення.

Мета статті – розкрити основні підходи до особистісно-професійного розвитку студентів педагогічних спеціальностей у центрах компетентностей, що функціонують на базі Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка та інших навчальних й культурно-освітніх осередках.

Виклад основного матеріалу. Аналіз освітньої практики стосовно вимог, які породжуються сучасним суспільством до майбутніх педагогів, підводить до розуміння необхідності негайного оновлення освітніх технологій у вищих навчальних закладах. Якій варто спрямовувати на розвиток необхідних навичок, зокрема: комплексне розв'язання проблем, критичне мислення, творчість, інноваційність, когнітивна гнучкість, складання суджень і ухвалення рішень, взаємодія, рефлексія. Названі навички визначені найактуальнішими для майбутніх фахівців 2020 року на Всесвітньому економічному форумі у Давосі (2016).

Враховуючи вищевикладене одними із найактуальніших складових особистісно-професійного розвитку студентів спеціальностей «Дошкільна освіта» і «Початкова освіта» Педагогічного ін-

ституту Київського університету імені Бориса Грінченка вважаємо розвиток дослідницької, комунікативної, самоосвітньої та рефлексивної компетентностей. Під особистісно-професійним розвитком розуміємо процес, що спрямований на формування у майбутніх педагогів особистісних та професійних якостей, здатності та готовності до розвитку й саморозвитку задля продукування нових ідей, способів діяльності на основі здобутих знань й вироблення власної траєкторії професійного вивчення [1, с. 77].

Разом з тим, одним із напрямів реалізації нової освітньої стратегії є практико-зорієнтована підготовка фахівців у центрах компетентностей. Ці центри є навчальними осередками й спрямовані на особистісно-професійний розвиток майбутніх фахівців, формування у них здатностей до професійної діяльності, готовності до застосування на практиці інноваційних форм, методів, технологій розвивальної діяльності, а також визначення індивідуальної траєкторії особистісного розвитку дитини. Сьогодні такими центрами компетентностей стають бази вищих, загальноосвітніх і дошкільних навчальних закладів, музеїв, бібліотек, інших культурно-освітніх інституцій.

Навчання у центрах компетентностей сприяє застосування в освітньому процесі вищого навчального закладу різноманітних проектів. Виконання навчальних, творчих проектів передбачає самостійну (індивідуальну, групову) діяльність студентів, яка полягає у добровільному виборі, дослідницькому, творчому вивченні або розв'язанні значущої в теоретичному, практичному, пізнавальному плані проблеми на основі самостійного визначення завдань, етапів дослідження, їх реалізації і оформлення результатів. При цьому увага акцентується на розвиток здатності студентів ефективно діяти і приймати самостійні рішення у реальних життєвих ситуаціях та формування умінь моделювати і реалізовувати освітні процеси.

Застосовуючи проекти, як засіб формування особистісно-професійних компетентностей майбутніх педагогів, варто усвідомлювати важливість їхньої прикладної презентації. Коли студенти демонструють власні творчі знахідки, ідеї та вміння їх доносити, формулюють висновки, отримують оцінку від інших, розвивають самокритичність, самоповагу та здатність до рефлексії.

Знання і вміння для виконання міждисциплінарних проектів, студенти I курсу, здобувають під час навчальних занять (практичних, лабораторних), вивчаючи навчальні дисципліни циклу формування загальних і фахових компетентностей: «Анатомія і фізіологія дитини», «Основи медичних знань», «Вступ до спеціальності», «Психологія», «Педагогіка». Набуті знання і вміння вдосконалюються у позанавчальній діяльності. З цією метою в Педагогічному інституті створено центр самопізнання і саморозвитку. Діяльність центру спрямована на забезпечення умов для життєвого самовизначення, самовдосконалення і самореалізації особистості кожного студента; формування фахівця здатного ефективно працювати й навчатися впродовж життя.

Основні завдання центру самопізнання і саморозвитку полягають у:

- психолого-педагогічній підтримці та створення умов для адаптації студентів I курсу до

освітнього процесу ВНЗ (проведення адаптаційних тренінгів зі студентами, індивідуальне консультування з метою швидкої адаптації до нової соціальної ролі «студента» та утвердженні у власному професійному виборі);

- формуванні у студентів I курсу спеціальностей «Дошкільна освіта» та «Початкова освіта» анатоми-фізіологічних, психолого-педагогічних знань про людину на різних етапах її розвитку (виконання міждисциплінарних проектів);

- розвитку здатностей до самопізнання і самовдосконалення особистості (позанавчальна діяльність студентів: тренінги, лекторії, майстер-класи, диспути, воркшопи);

- формуванні готовності до професійної самоідентифікації та розвитку, застосування набутих знань, умінь, способів діяльності в освітньому середовищі ДНЗ, ЗНЗ; проектування індивідуальної освітньо-професійної траєкторії (підготовка студентів до психолого-педагогічних практик, формування рефлексивної компетентності тощо).

Важливою складовою особистісно-професійного зростання майбутніх фахівців є розвиток у них дослідницьких умінь, що відбувається у процесі організації пошукової діяльності студентів. Організація такого виду діяльності на базах дошкільних, загальноосвітніх навчальних закладів, Педагогічного музею, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. Сухомлинського, архівних установ та ін. Названі навчальні та культурно-освітні осередки виконують розвивальну, самоосвітню і рефлексивну функції.

Зауважуємо, що розширення освітнього простору створює умови для підготовки фахівців у режимі безпосереднього занурення у професію, формуванню у студентів інтересу до неї, рефлексії особистісних і професійних можливостей, усвідомленню потреби у самопізнанні та саморозвитку.

Організація пошукової діяльності у перерахованих інституціях сприяє створенню особливого пошукового середовища, розумінню студентами духу епох, з'ясуванню передумов, чинників, що визначали розвій освіти у різні історико-педагогічні періоди, глибокому зануренню студентів у проблему дослідження, усвідомленню ними взаємозв'язків і взаємозалежностей між досліджуваними педагогічними явищами та процесами.

Вибір проблематики й визначення тематики пошукової діяльності відбувається з урахуванням потреб та інтересів студентів, запитів педагогів-практиків, батьків щодо розвитку дітей й реалізується у таких напрямках, як:

- вивчення досліджуваного педагогічного феномену у перебігу виконання завдань до семінарських, практичних, лабораторних занять, самостійної роботи з навчальної дисципліни «Педагогіка»;

- проведення пошукової роботи під час проходження різних видів педагогічних практик;

- організація пошукової діяльності у позанавчальній діяльності, зокрема у процесі функціонування історико-педагогічних студій, що функціонують на базі кафедри педагогіки та психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка (<http://pi.kubg.edu.ua/struktura/kafedry-institutu/kafedra-pedahohiky/naukova-robota/studentaska-nauka/studentski-naukovi-hurtky.html>);

– виконання студентами індивідуальних, колективних та групових проєктів.

Наводимо алгоритм організації пошукової діяльності студентів у процесі підготовки до семінарського заняття з теми «Дитиноцентричний концепт педагогіки Василя Сухомлинського» з навчальної дисципліни «Педагогіка».

1. Характеристика складових дитиноцентричної педагогіки В. Сухомлинського.

2. Виокремлення та аналіз продуктивних ідей педагога.

3. Обґрунтування шляхів реалізації дитиноцентричної педагогіки педагога у практику початкових шкіл.

4. Презентація та захист студентами індивідуальних або колективних проєктів щодо реалізації дитиноцентричної педагогіки В. Сухомлинського у практику сучасних початкових шкіл.

У перебігу організації такої пошукової діяльності у студентів формуються дослідницькі вміння, що є значущими для особистісного та професійного зростання, зокрема це: вміння виокремлювати проблему дослідження, планувати етапи її виконання, розподіляти обов'язки між членами групи, добирати необхідні засоби для вирішення дослідницького завдання; вміння комплексно вирішувати проблему дослідження; вміння аналізувати й узагальнювати різні групи джерел, виокремлювати продуктивні ідеї, що напрацьовані педагогічною практикою з метою вироблення нового знання; вміння створювати й презентувати створений освітній продукт, що може бути поданий у формі інформаційного ресурсу, веб-сайту, блогу, тематичних випусків газет, журналів, методичних рекомендацій, авторських дидактичних, комп'ютерних, настільно-друкованих ігор, тощо.

Задля усвідомлення студентами результативності власної участі у виконанні дослідницьких завдань здійснюється рефлексивна діяльність. Професійну рефлексію трактуємо як важливий аспект методичної культури педагога, що спонукає до поповнення, розширення, поглиблення обсягу наукових знань, які необхідні вчителю задля успішного проектування і конструювання освітнього процесу. Таким чином, рефлексивні вміння є професійно необхідними, оскільки мати істинні уявлення про себе, свої особливості, зді-

бності, можливості та враховувати їх у педагогічній діяльності – необхідні вміння для аналізу досягнень особистісно-професійного розвитку.

Аналіз низки психолого-педагогічних досліджень (О. Анісимов, Є. Богданов, Л. Виготський, Н. Гуткіна, М. Коваль, О. Леонт'єв, О. Савченко, М. Wallace та інші) дав змогу дійти висновку, що рефлексивна компетентність – набута якість, яку можна розвивати у освітньому процесі, зокрема й у вищому навчальному закладі. Тому, рефлексивну компетентність визначаємо як внутрішній ресурс майбутнього фахівця, який потрібно організувати і впорядковувати під час навчання у вищому навчальному закладі [6].

До основних прийомів розвитку означеної компетентності у майбутніх педагогів відносимо:

– застосування запитань під час навчально-виховного процесу, наприклад: «Що нового я дізнався на занятті? Що на занятті мені сподобалося? тощо»;

– аналіз виконаного навчального завдання;

– надання відповіді на запитання у вигляді схеми або малюнка;

– попереднє обговорення різних шляхів вирішення завдання;

– створення проблемних педагогічних ситуацій, у яких протиставляються попередньо висунуті положення, ґрунтуються на життєвому, педагогічному досвіді студентів;

– застосування інноваційних технологій, таких як: проєктна діяльність, дослідницька робота, ігрові технології, педагогічна майстерня, а також спеціально сконструйованих рефлексивних звітів для педагогічних практик.

Висновки та позиції. Таким чином, функціонування центрів компетентностей визначаємо як одну із головних умов особистісно- професійного розвитку майбутніх фахівців із дошкільної та початкової освіти, розвитку їхніх загальних та професійних компетентностей (життєвої, комунікативної, самоосвітньої, інформаційної, дослідницької, рефлексивної).

Пропонована стаття не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Предметом наступних наукових розвідок може бути питання змістово-технологічного забезпечення особистісно-професійного розвитку майбутніх фахівців із педагогічних спеціальностей.

Список літератури:

1. Венгловська О. Особистісно-професійний розвиток майбутнього фахівця засобами пошукової діяльності / Олена Венгловська // Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи: Матеріали Першої Міжнародної Інтернет-конференції, м. Умань, 6 квітня 2017 року // FLORA COMENIANA вісник Польсько-української науково-дослідницької лабораторії психодидактики імені Я. Коменського / гол. ред. Осадченко І.І. – Умань: ФОП Жовтний О.О., 2017. – Ч. 1. – С. 77–79.
2. Головань М.С. Сутність та зміст поняття «дослідницька компетентність» / М.С. Головань, В.В. Яценко // Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць. – Випуск VII. – Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2012. – С. 55–62.
3. Єрмакова І.П. Дослідницька компетентність майбутнього вчителя як складова його педагогічної майстерності / І.П. Єрмакова // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. – 2012. – Вип. 1.38(1). – С. 55–57.
4. Закон України «Про вищу освіту» № 2145-VIII від 05.09.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 26.11.17). – Назва з екрана.
5. Іванюк Г.І. Підготовка фахівців із дошкільної освіти: навчання на дослідженнях / Г.І. Іванюк // Актуальні проблеми та перспективи розвитку дошкільної освіти і професійної підготовки педагогічних кадрів у контексті євроінтеграційних процесів: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 12–13 травня, 2016 року, м. Чернівці. – С. 33–37.

6. Концепція «Нової української школи» (МОН 27/10/2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf> (дата звернення: 26.11.17). – Назва з екрана.
7. Савченко О.В. Рефлексивна компетентність особистості: монографія / О. Савченко. – Херсон: Вишемирський В.С., 2016. – 595 с.
8. Фрицюк В.А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку: дис. доктора педагог. наук: 13.00.04 / Валентина Анатоліївна Фрицюк. – Вінниця, 2017. – 532 с.

Венгловська Е.А., Куземко Л.В., Новик И.М.
Киевский университет имени Бориса Гринченко

ЛИЧНОСТНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ В ЦЕНТРАХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Аннотация

В статье по результатам изучения теории и практики освещены подходы к личностно-профессиональному развитию студентов педагогических специальностей в центрах компетентностей, функционирующих на базе Педагогического института Киевского университета имени Бориса Гринченко, учебных и культурно-образовательных центров. Раскрыта сущность понятия «личностно-профессиональное развитие студентов», конкретизированы особенности развития поисково-исследовательских умений, навыков XXI века и рефлексивной компетентности у будущих специалистов педагогических специальностей как составляющих их личностно-профессионального развития. Охарактеризованы содержание, формы, условия развития этих умений во время аудиторной и внеаудиторной работы. В статье представлен опыт личностно-профессионального развития будущих специалистов с дошкольного и начального образования во время проведения занятий в центрах компетентностей с учетом интегрированного, деятельного, аксиологического подходов, что соответствует современной стратегии подготовки специалистов.

Ключевые слова: личностно-профессиональное развитие, центры компетентностей, профессиональная деятельность, внеучебная работа, рефлексивная компетентность, самопознание, саморазвитие, поисковая деятельность, исследовательские умения.

Venhlovska O.A., Kuzemko L.V., Novyk I.M.
Borys Grinchenko Kyiv University

PERSONAL PROFESSIONAL DEVELOPMENT STUDENTS OF PEDAGOGICAL SPECIALTIES IN THE CENTERS OF COMPETENCE

Summary

In this article highlighted personal and professional development students of pedagogical specialties in the centers of competence, that functioning on the base of Pedagogical Institute Borys Grinchenko Kyiv University, educational, cultural and educational centers. Solved the essence of the meaning «Personal and professional development of students», specified features of development of research skills, skills of the 19th century and reflexive competence of future specialists of pedagogical specialties as a part of their personal and professional development. Characterized meaning, forms, conditions for the development of skills during classroom and extra-curricular work, that implemented in the center of competence. Presented experience personal and professional development of future specialists in pre-school and elementary education while taking lessons at the centers of competence. Implementation different forms of work in the proposed centers considering integrated axiological approach that fits to the modern strategy of training specialties.

Keywords: personal and professional development, centers of competence, professional activity, extra-curricular work, reflexive competence, self-knowledge, self development, search activity, research skills.